

Vilma Hujanen

TRANSSUKUPUOLISTEN IHMISOI- KEUDET SUOMESSA

Oikeus Olla -kansalaisaloite, mahdolliset laki-
muutokset ja niiden vaikutukset

Opinnäytetyö

Tradenomi (AMK)

Liiketalouden koulutus

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tutkintonimike	Tradenomi (AMK)
Tekijä/Tekijät	Vilma Hujanen
Työn nimi	Transsukupuolisten ihmisoikeudet Suomessa Oikeus Olla -kansalaisaloite, mahdolliset lakimuutokset ja niiden vaikutukset
Toimeksiantaja	Trans Ry
Vuosi	2022
Sivut	37 sivua, joista 1 liitesivu
Työn ohjaaja(t)	Juha Häkkinen

TIIVISTELMÄ

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tarkastella transsukupuolisten ihmisoikeuksia Suomessa ja sitä, mitkä ihmisoikeuksista eivät toteudu nykyisellä lailla. Niin kutsuttu translaki on astunut voimaan Suomessa 2003, mutta tänä päivänä se on jo vanhentunut alkaen jo lain nimen kirjoitusvirheestä.

Ihmisoikeudet ovat jakamattomia oikeuksia, ja ne kuuluvat meille kaikille. Suomi on velvollinen noudattamaan erilaisia sopimuksia, joita on tehty ihmisoikeuksista. Näitä sopimuksia ovat mm. Euroopan ihmisoikeussopimus sekä YK:n lasten oikeuksien sopimus. Nykyisen translain vuoksi Suomessa valitettavasti rikotaan myös näitä sopimuksia, sillä laki vaatii henkilöltä monia toimenpiteitä sukupuolen juridista vahvistamista varten.

Opinnäytetyö on toteutettu laadullisena tutkimuksena, ja sitä varten on haastateltu kahta ihmistä. Lakien, tehtyjen tutkimusten, artikkelien, kirjallisuuden ja muiden jo olemassa olevien lähteiden lisäksi on hyödynnetty Trans Ry:n muodostamaa kansalaisaloitetta, joka eteni eduskuntaan 2021. Koronaviruspandemia on lykännyt aloitteen käsittelyä, mutta tämän kirjoitushetkellä tammikuussa 2022 on lähetekeskustelu jo käyty.

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, mitkä ihmisoikeudet eivät Suomessa tällä hetkellä toteudu, sekä käydä laajasti läpi Oikeus Olla -kansalaisaloite, sen vaatimat muutokset ja niiden tärkeys. Opinnäytetyössä on hyödynnetty laajasti myös eri järjestöjen laatimia lausuntoja ja muita ihmisoikeuskysymyksiin liittyviä lähteitä.

Avainsanat: ihmisoikeudet, transsukupuolisuus, perusoikeudet, sukupuolivähemmistö, kansalaisaloite

Degree title	Bachelor of Business Administration
Author (authors)	Vilma Hujanen
Thesis title	Human rights of transgender people in Finland – Oikeus Olla -citizens' initiative, possible law changes and the effects
Commissioned by	Trans Ry
Time	2022
Pages	37 pages, 1 appendix page
Supervisor	Juha Häkkinen

ABSTRACT

Human rights are rights that belong to each of us. Finland is obliged to comply with various agreements related to human rights, for example European Convention on Human Rights and UN Convention on the Rights of the Children. Currently, the law in Finland violates these conventions as it requires many measures from individuals if they want to legally establish their gender.

The purpose of this thesis was to examine how well human rights are realized for transgender people in Finland. The transgender law came into force in 2003. At the time, it was exceptional piece of legislation in Finland, but nowadays it is outdated. The name of the law itself uses a wrong word for transgender people.

This thesis aimed to determine, which human rights are not fulfilled from the perspective of transgender people. The study reviewed the Oikeus Olla -citizens' initiative and the changes to the law required by it and the importance of those changes.

This thesis is a qualitative study, and two people were interviewed for that purpose. Various sources were utilized in forming the theoretical framework in this thesis, for example current laws, studies, articles, literature and a citizens' initiative formed by Trans Ry. Covid-19 slowed down parliamentary proceedings, but as of January 2022 the matter had already been discussed in the parliament.

Keywords: human rights, transgender people, law, gender minority, citizens' initiative

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	TUTKIMUSASETELMA	7
2.1	Tutkimusongelma	7
2.2	Tutkimusmenetelmät	8
3	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	9
3.1	Kirjallisuus ja muu materiaali	9
3.2	Termit ja niiden merkitys.....	10
3.2.1	Sukupuolivähemmistöt.....	10
3.2.2	Seksuaalivähemmistöt.....	11
4	IHMISOIKEUDET	11
4.1	Euroopan ihmisoikeussopimus	12
4.2	Ihmisoikeudet Suomessa.....	12
4.3	Sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeudet Suomessa	13
4.3.1	Sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksien merkittävimmät ongelmat.....	14
4.3.2	Viharikokset ja vihapuhe	15
4.3.3	Suomen sateenkaarihistoria	17
4.3.4	Suurimmat muutokset viime vuosina	18
5	NYKYINEN TRANSLAKI JA ASETUS	19
5.1	Voimassa olevan lainsäädännön ongelmat	19
5.2	Vertailu muihin maihin	20
5.2.1	Tanska.....	21
5.2.2	Norja	21
5.2.3	Irlanti.....	22
5.2.4	Alankomaat.....	22
5.2.5	Malta	23
6	OIKEUS OLLA -KANSALAISALOITE	24
6.1	Aloitteen ajamat muutokset	24

6.2	Muutosten perustelut	25
6.2.1	Lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen poistaminen	25
6.2.2	Lääketieteellisen diagnoosin vaatimisen poistaminen	25
6.2.3	Sukupuolen juridinen vahvistaminen 15 vuotta täyttäneille	27
6.2.4	Rekisteröidyssä parisuhteessa olevat transihmiset	28
6.2.5	Transsukupuolisten yksityiselämän suoja	28
6.3	Suomen saamat huomautukset	29
7	AKTIVISMI	29
8	TUTKIMUSTULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET	30
9	POHDINTA	32
	LÄHTEET	34
	LIITTEET	

Liite 1. Haastattelukysymykset

1 JOHDANTO

Suomea kuvaillaan useissa yhteyksissä mallimaana. *Onnellisuus, tasa-arvo, turvallisuus ja yksityisyys* ovat sanoja, jolla Suomea usein kuvataan.

Tästä huolimatta Suomen laki loukkaa räikeästi sekä ihmisoikeuksien että perusoikeuksien toteutumista sukupuolivähemmistöjen kohdalla. Jokaisella on oikeus koskemattomuuteen, vapauteen sekä yksityiselämän suojaan, säädetäänhän nämä oikeudet maamme perustuslaissa.

Suuret muutokset LGBTQIA+-ihmisten (seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen) osalta Suomessa ovat tapahtuneet vasta viime vuosikymmeninä. Sekä sukupuoli- että seksuaalivähemmistöt kohtaavat syrjintää, väkivaltaa, kiusaamista ja muuta huonoa kohtelua jatkuvasti, myös Suomessa. Nykyisen translain astuttua voimaan 2003 oli se suuri edistysaskel sukupuolivähemmistöön kuuluville ihmisille Suomessa. Kuten mainittu, laki oli 2000-luvun alussa edistysaskel, mutta se on auttamatta vanhentunut, oikeuksia loukkaava ja kaipaa kipeästi muutoksia.

Aktivistit, ihmisoikeusjärjestöt ja vähemmistöt ovat jo vuosia, jopa vuosikymmeniä, tehneet töitä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmis- sekä perusoikeuksien toteutumisen eteen. Aktivismi on sosiaalisen median myötä saanut monet ihmiset puhumaan asioista ja ajamaan eteenpäin muutoksia.

Oikeus Olla -kansalaisaloite on ensimmäinen translain muutosta vaativa kansalaisaloite, vaikkakin kampanjoita translain muuttamisesta on ollut aiemminkin. Oikeus olla on ensimmäinen aloite, joka keräsi tarvittavat kannatusilmoitukset ja eteni eduskuntaan. Koronaviruspandemian takia kansalaisaloitteen käsittely on lykkääntynyt, mutta tämän työn kirjoitushetkellä (tammikuussa 2022) lähetekeskustelu on jo käyty.

Lain muutos ei pelkästään vaikuttaisi transsukupuolisten henkilökohtaiseen elämään, vaan sillä voisi olla suuri vaikutus myös syrjinnän vähenemiseen. Ihmiset haluavat pääsääntöisesti noudattaa lakia, joten myönteisiä asenteenmuutoksia voidaan vauhdittaa myös uudella lailla.

Ihmisoikeudet ovat jakamattomia oikeuksia, jotka kuuluvat meille jokaiselle.

2 TUTKIMUSASETELMA

2.1 Tutkimusongelma

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mitkä transsukupuolisten ihmisoikeudet eivät Suomessa toteudu. Opinnäytetyön tutkimusongelmana on siis transsukupuolisten ihmisten ihmisoikeuksien huono toteutuminen Suomessa. Oikeus Olla -kansalaisaloitteen ansiosta opinnäytetyön kirjoitushetkellä näyttää siltä, että Suomessa uudistetaan translakia lähiaikoina. Koronapandemia on aiheuttanut viivästystä myös eduskunnassa, mutta esimerkiksi lähetekeskustelu aiheesta on jo käyty.

Transsukupuolisten ihmisten ihmisoikeudet eivät vastaa esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen linjauksia, ja Suomi on saanut useilta mailta suosituksia translain muuttamisesta. Jotta ihmisoikeudet toteutuisivat transsukupuolisten kohdalla, lakia tulisi muuttaa. Trans Ry onkin vuoden 2021 alussa muodostanut kansalaisaloitteen, joka vaatii translain muutoksia pikaisesti.

Tällä hetkellä Suomessa on suuria ongelmia transsukupuolisten kohtelussa terveydenhuollossa, sillä nykyinen laki vaatii mm. lisääntymiskyvyttömyyden todistamista, ennen kuin henkilö voi korjata sukupuolensa juridisesti. Tämä aiheuttaa transsukupuolisille aiheetonta kärsimystä, ja esimerkiksi perheen perustaminen muodostuu suureksi haasteeksi. Se, ettei ihmistä nähdä yhteiskunnan toimesta sellaisena, kuin hän on, voi aiheuttaa myös psyykkisiä ongelmia, mm. masennusta ja jopa itsetuhoisuutta.

Suomessa toimii sukupuoliristiriidoista kärsivien hoitoon erikoistuneita klinikoita (nk. transpoliklinikoita) kaksi kappaletta, Helsingissä ja Tampereella. Lisääntymiskyvyttömyyden vaatimuksen lisäksi Suomessa vaaditaan tällä hetkellä myös lääketieteellistä diagnoosia transsukupuolisuudesta, mikäli henkilö haluaa korjata juridisen sukupuolensa. Tämä voi hidastaa merkittävästi juridista sukupuolenkorjausprosessia ja aiheuttaa vakavaa haittaa henkilön mielenterveydelle. Koska Suomessa toimii vain kaksi transpoliklinikkaa, ovat ne ajoittain pahasti ruuhkautuneita. Sen lisäksi että henkilö ei pääse tapaamaan lääkäriä poliklinikalle tarpeeksi nopeasti, voi diagnoosin saamiseen tarvittava

prosessi kestää jopa vuosia.

Aloite pyrkii irrottamaan juridisen ja lääketieteellisen transition toisistaan kokonaan. Transitiolla tarkoitetaan ihmisen siirtymää syntymässä määritellystä sukupuolesta oikeaan sukupuoleen. Transitio jaetaan yleisesti lääketieteelliseen ja juridiseen transitiioon. Sukupuolen juridisen korjaamisen toivotaan tulevaisuudessa olevan ilmoitusasia kaikille 15 vuotta täyttäneille. Myös nuoren henkilön tulisi siis pystyä korjaamaan juridinen sukupuolensa vain ilmoittamalla asiasta, mutta alle 15-vuotiaan kohdalla tarvittaisiin huoltajan suostumus. Koska transnuorten hoidosta ja diagnosoinnista vastaavat poliklinikat ovat toimineet ilman sen suurempaa julkisuutta, on se vanhempien mukaan mahdollistanut erittäin kyseenalaisten toimintatapojen syntymisen. Julia Peltonen (2021) on koonnut vanhempien ja heidän lastensa kokemuksia transpoliklinikoilta, joissa hoitohenkilökunnan toiminta on ollut nuorille ahdistavaa, traumatisoivaa ja henkilökunnan puheet ovat olleet jopa transfobisia.

Henkilölle, jonka sukupuoli-identiteetti vastaa syntymässä määritellyä sukupuolta voi olla hankalaa ymmärtää tämän ongelman suuruutta. Aktivismi on kuitenkin keino vaikuttaa, ja vaikka henkilö ei itse olisikaan transsukupuolinen, vähemmistöjen oikeudenmukaisen kohtelun vaatiminen kuuluu meille kaikille.

2.2 Tutkimusmenetelmät

Tämä tutkimus toteutetaan laadullisena (kvalitatiivisena). Kanasen (2015) mukaan laadullinen tutkimusote soveltuu tietynlaisiin tutkimusongelmiin, ja se pyrkii kartuttamaan ymmärrystä tietystä ilmiöstä. Laadullisen tutkimuksen ongelmana voi olla esimerkiksi työttömyys ja sen syyt. Koska laadullinen tutkimus auttaa ymmärtämään jotakin tiettyä ilmiötä, voidaan sen perusteella kehittää erilaisia selittäviä teorioita siitä, miten kyseessä oleva ilmiö toimii.

Tutkimusongelman ratkaisemiseksi tarvitaan tietoa Suomen nykyisestä ihmis-oikeustilanteesta, erityisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen osalta. Tietoa on saatavissa monista eri lähteistä, sillä Suomessa toimii esimerkiksi monia ihmisoikeusjärjestöjä ja yhdistyksiä, joiden toiminta on keskittynyt tämän tutkimuksen aihepiiriin. Opinnäytetyötä varten on haastateltu Amnestyllä työskentelevää sekä Trasek ry:hyn kuuluvaa henkilöä.

Aineistonkeruumenetelminä käytetään siis haastatteluita sekä olemassa olevia tutkimustuloksia, kirjallisuutta ja muita lähteitä. Tietoa kerätään laajasti eri lähteistä ja analysoidaan sen mukaan, mikä on tutkimuksen kannalta tärkeää materiaalia. Opinnäytetyö koostuu teoriasta sekä tutkimusosasta ja sisältää lopuksi myös johtopäätökset ja pohdintaa aiheesta.

Opinnäytetyössä käytetään ainoastaan luotettavia lähteitä ja tietoa, joka on varmistettu. Haastattelut on suoritettu koronapandemian vuoksi etäyhteyden avulla, jonka takia ne on tallennettu ja litteroitu, jotta niihin palaaminen ja niiden referoiminen olisi helpompaa ja luotettavampaa. Haastattelunauhoitteita ja litterointeja käytetään ainoastaan tämän opinnäytetyön materiaalina, ja ne poistetaan opinnäytetyön valmistuttua.

3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

3.1 Kirjallisuus ja muu materiaali

Teoriapohjana tutkimuksessa käytetään Suomen lakia, erityisesti nykyistä translakia ja asetusta, kirjallisuutta sekä opinnäytetyön kirjoittamisesta että tutkittavasta aiheesta. Myös erilaisten ihmisoikeusjärjestöjen materiaaleja ja aiheesta jo tehtyjä tutkimuksia hyödynnetään. Myös erilaisia tilastoja hyödynnetään.

Jotta tutkimus olisi mahdollisimman kattava, käsitellään opinnäytetyössä ihmisoikeuksia kokonaisuutena sekä sitä, miten ne tällä hetkellä Suomessa toteutuvat, miten niiden toteutumista valvotaan sekä mitkä ovat suurimmat ongelmakohdat. Helpottaakseen lukijan ymmärrystä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemasta lähteinä olen käyttänyt myös erilaista kirjallisuutta sukupuolesta ja seksuaalisuudesta.

Vanhempiakin lähteitä on hyödynnetty, sillä niiden avulla saadaan kuva siitä, millainen kehityssuunta on havaittavissa. Jo 1990-luvulla on kirjoitettu transsukupuolisten oikeudesta heidän kokemansa identiteetin mukaiseen elämään. Sosiaali- ja terveyshallituksen tutkimuksessa (1992) on jo tuotu esille ihmisoikeudet, sekä eettiset näkökulmat transsukupuolisten kohtelusta Suomessa.

Koska tutkimuksessa hyödynnetään Oikeus Olla -kansalaisaloitetta, on sen aloitetekstiä ja siinä mainittuja lähteitä myös hyödynnetty. Tällaisia lähteitä ovat mm. Euroopan ihmisoikeussopimus ja muut ihmisoikeustyötä tekevien järjestöjen materiaalit.

3.2 Termit ja niiden merkitys

Transsukupuolisuus tarkoittaa yleisesti sitä, että transsukupuolinen henkilö kokee voimakasta sukupuoliristiriitaa. Hänen sukupuoli-identiteettinsä ei siis vastaa sitä sukupuolta, johon hänet on syntymässä määritelty. (Sukupuolen moninaisuus s.a.)

3.2.1 Sukupuolivähemmistöt

Kun ihminen syntyy, määritellään hänen sukupuolensa hänellä olevien genitaalien perusteella. Vaikka tämä kuulostaakin hyvin yksinkertaiselta – todellisuudessa se harvemmin sitä on. Ihmisillä on luontainen tarve tehdä asioista itselleen yksinkertaisia, jolloin päädytään usein päättelemään henkilön sukupuoli sen kautta, miltä henkilö ulospäin näyttää. Todellisuudessa päättelemme esimerkiksi jonkun olevan tyttö ainoastaan sen perusteella, miltä olemme totuneet tyttöjen näyttävän. (Ristkari ym. 2018, 18.)

Transihmisyys on kattotermi erilaisille sukupuoliristiriitaa kokeville ihmisille. Tämän kattotermin alle asettuvat *transsukupuolisuus*, *muunsukupuolisuus* ja *transvestisuus*. Kaikki muunsukupuoliset eivät ole transsukupuolisia, vaan heidän kohdallaan koetun sukupuoliristiriidan voimakkuus vaihtelee. Transsukupuolinen ihminen voi olla myös *transnainen* tai *transmies*. Myös sanaa *trans-taustainen* käytetään kuvaamaan transihmisyyttä.

Sukupuoliristiriita tarkoittaa sitä, että sitä kokevan ihmisen sukupuoli-identiteetti ei vastaa sitä sukupuolta, johon hänet on syntymässä määritelty. Sukupuoliristiriita voi aiheuttaa erilaisia oireita sitä kokevalle henkilölle. Sukupuoliristiriita voi aiheuttaa myös *kehodysforiaa*, joka tarkoittaa tunnetta joidenkin piirteiden vääränlaisuudesta. Sukupuoliristiriita voi aiheuttaa voimakkaita psyykkisiä oireita tilanteista, joissa henkilö nähdään väärin (esimerkiksi oletetaan hänen olevan sukupuolta, jota hän ei ole).

Kehodysforia voi aiheuttaa inhoa itseä tai kehon sukupuoli-identiteettiä kohtaan. Kehodysforian voimakkuus vaihtelee ihmisten välillä, eikä sitä välttämättä joillakin ole lainkaan. (Sukupuoliristiriidan oirekuva s.a.)

Termit transmies ja transnainen tarkoittavat nimensä mukaisesti sitä, että henkilö on määritelty syntymässä naiseksi tai mieheksi, mutta hänen sukupuoli-identiteettinsä vastaa toista sukupuolta.

Sanaa *cissukupuolinen* käytetään puolestaan ihmisistä, joiden sukupuoli-identiteetti vastaa syntymässä määriteltyä sukupuolta.

3.2.2 Seksuaalivähemmistöt

Seksuaalivähemmistöillä tarkoitetaan yleisesti ihmisiä, joiden seksuaalinen suuntautuminen on jotakin muuta kuin heteroseksuaalisuus.

Lyhennettä LGBTQIA+ käytetään yleisesti kuvaamaan seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöjä (*lesbian, gay, bi, trans, queer/questioning, intersex, asexual*) ja +-merkin lisääminen tähän lyhenteeseen on tunnustus siitä, että lyhenteessä mainittujen lisäksi on olemassa muitakin identiteettejä. LGBTQIA+ on katto-termi kaikille sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuuluville ihmisille. Lyhenteessä mainitsematta jääneitä ovat esimerkiksi *non binary* (ei-binäärinen, muunsukupuolinen) ja *pansexual* (panseksuaali), suomenkielinen vastine lyhenteelle on HLBT (homo, lesbo, bi, trans).

4 IHMISOIKEUDET

Hirvelä ja Heikkilä (2013) kuvailevat ihmisoikeuksien olevan jokaiselle kuuluvia oikeuksia. Näiden oikeuksien tunnistaminen ja tunnustaminen on perustana vapaudelle, oikeudenmukaisuudelle ja rauhalle koko maailmassa. Kaikki valtiot, jotka ovat hyväksyneet ja sitoutuneet noudattamaan Euroopan ihmisoikeussopimusta, ovat näin ollen velvollisia takaamaan kaikille kansalaisilleen sopimuksessa turvatut oikeudet ja vapaudet. Ihmisoikeudet ovat universaaleja, luovuttamattomia ja jakamattomia, siis perustavanlaatuisia vapauksia sekä oikeuksia, joita turvaavat kansainväliset ihmisoikeussopimukset sekä eri toimielimet. Ihmisoikeudet ovat juridisesti muodostuneet niin, että ne turvaavat yksilöiden perustavanlaatuisia oikeuksia.

4.1 Euroopan ihmisoikeussopimus

Tämän luvun kuvaus Euroopan ihmisoikeussopimuksesta perustuu Hirvelän ja Heikkilän (2013) teokseen.

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (EIS) on kolme eri osaa. Ensimmäinen osa käsittää yleissopimuksen, jossa on määritelty sen turvaamat oikeudet. Toisesta osasta on löydettävissä määräykset, jotka ovat tulleet Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta (EIT), ja kolmannessa osassa on erilaisia määräyksiä sopimuksen soveltamisesta ym.

Valtio, joka on hyväksynyt ihmisoikeussopimuksen, on velvollinen takaamaan jokaiselle kansalaiselleen seuraavat vapaudet ja oikeudet (EIS artikkelit 2–14): *oikeus elämään, kidutuksen kieltä, orjuuden ja pakkotyön kieltä, oikeus vapautteen ja turvallisuuteen, oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, ei rangaistusta ilman lakia, oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta, ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus, sananvapaus, kokoontumis- ja yhdistymisvapaus, oikeus avioliittoon, oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon, syrjinnän kieltä.*

4.2 Ihmisoikeudet Suomessa

Euroopan maana Suomi on myös sitoutunut noudattamaan Euroopan ihmisoikeussopimusta ja varmistamaan, että kaikki kansalaiset nauttivat sopimuksen määrittelemistä oikeuksista ja vapauksista.

Suomi pyrkii myös tukemaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä muualla maailmassa, sekä kannattaa syrjivien lainsäädäntöjen ja viranomaistoimintojen poistamista. Ulkoministeriön (2021) mukaan Suomi tukee sekä taloudellisesti että poliittisesti LGBTQIA+-ihmisten oikeuksia. Suomessa myös perustuslaki takaa kaikille ihmisille yhdenvertaisuuden, oikeuden elämään, vapautteen, koskemattomuuteen, yksityiselämän suojaan, uskonnonvapautteen, sananvapautteen, sekä omaan kieleen ja kulttuuriin. (Perustuslaki 11.6.1999/731.)

4.3 Sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeudet Suomessa

Koska ihmisoikeudet kuuluvat kaikille ihmisille, ei vähemmistöjä voida jättää niiden ulkopuolelle. Tällä hetkellä Suomessa rikotaan voimakkaasti transihmisten itsemääräämisoikeutta vaatimalla lisääntymiskyvyttömyyttä sukupuolen juridisessa korjausprosessissa. Valmisteluasiakirjoista selviää, että tällä vaatimuksella on pyritty suojaamaan niin sanottua perinteistä mallia perheestä ja on pyritty täysin estämään sellaiset tilanteet, joissa juridisesti nainen siittäisi lapsen tai juridisesti mies synnyttäisi. Vaikka nykyisellään sterilisaatiota ei välttämättä tehdä, vaan hormonihoitojen johdosta henkilö todetaan lisääntymiskyvyttömäksi, on pelkkä vaatimus silti ihmisoikeuksia loukkaava. Hormonihoito usein aiheuttaa lisääntymiskyvyttömyyttä, mutta mikäli näin ei tapahdu, tulisi juridisesti sukupuoltaan korjaavan henkilön käydä läpi sterilisaatio, vaikka tälle ei ole minkäänlaista terveydellistä perustetta. Koska perusteita sterilisaatiolle ei ole, voidaan tässä yhteydessä puhua pakkosterilisaatiosta. (Ristkari ym. 2018.)

Transihmiset joutuvat kohtaamaan syrjintää, kiusaamista ja väkivaltaa. Suomeen ei ole vapaa viharikoksista tai muista henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista, joissa uhri on transihminen.

Vuonna 2020 Suomessa henkirikoksen uhriksi joutui transtaustainen ihminen. Tapausta käsiteltiin 2021 käräjäoikeudessa. Valitettavasti välittömästi henkirikoksen jälkeen sekä poliisi että media väärinsukupuolittivat uhria julkisesti useita kertoja. Järjestöt, kuten Trans Ry, toivat julkisesti ilmi, että uutisointi ja tiedotus oli uhria loukkaavaa. Myös Transfemiinit ry toi julkisesti ilmi, että poliisin toiminta tiedotuksen osalta oli transfobista. Eri järjestöt yhdessä vaativat poliisien kouluttamista vähemmistöjen kohtaamiseen ja kunnioitukseen (Kirsi 2021).

Transfobia, kuten moni muukin vähemmistöryhmiin kohdistuva viha on hyvin syvällä yhteiskuntamme rakenteissa. Suomessakin toimii erilaisia yhdistyksiä, jotka kampanjoivat lähes pelkästään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä vastaan. Nämä vähemmistöt joutuvat kärsimään syrjivistä rakenteista arjes-

saan, sillä kohtelu voi olla epäasiallista jopa viranomaisissa, terveydenhuollossa tai muissa julkishallinnon toimielimissä.

4.3.1 Sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksien merkittävimmät ongelmat

Yhtenä suurimmista ongelmista sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksien toteutumisessa on lisääntymiskyvyttömyyden vaatiminen. Koska Suomessa juridinen sukupuolen korjaaminen on yhdistetty lääketieteelliseen transiitioon, jotta se väistämättä lukuisiin transihmisten oikeuksien loukkauksiin. (Amnesty s.a.)

Haastattelussa Amnestyssä työskentelevän Matti Pihlajamaan kanssa puhuimme mm. transihmisten perheen perustamisesta. Lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen takia tämä on lähes mahdotonta. Transihmisillä tulee kuitenkin olla oikeus perustaa perhe ja saada omia biologisia lapsia.

Vaikka Suomi on saanut useita huomautuksia mm. toisilta mailta, ei translakia ole toistaiseksi muutettu.

Suomen laki ei myöskään tällä hetkellä tunnista lainkaan muunsukupuolisia, joiden sukupuoli-identiteetti on jotain muuta kuin binäärinen. Syrjinnän torjuminen vuoksi olisi tärkeää, että henkilön sukupuolimerkintä voisi olla myös jokin muu kuin mies tai nainen. (Amnesty s.a.)

Suomessa kansalaisilla on henkilötunnus, joka on yksilöllinen. Kaikilla väestötietojärjestelmässä olevilla henkilöillä on henkilötunnus ja jokainen syntynyt lapsi saa henkilötunnuksen automaattisesti. Henkilötunnuksen viimeinen numero kertoo, onko henkilö mies vai nainen (miehillä numero on pariton, naisilla parillinen). Mikäli juridinen sukupuoli muutetaan, tarvitaan tällöin uusi henkilötunnus (Digi- ja väestötietovirasto s.a.).

Henkilötunnusta ei voi siis itse päättää, eikä sitä voi vaihtaa. Valtiovarainministeriö (2020) on tiedottanut, että henkilötunnuksen uudistamista koskeva hanke on käynnistetty. Hankkeessa on esitetty, että vuodesta 2027 alkaen Suomessa tulisi käyttöön henkilötunnus, joka ei antaisi ilmi henkilön sukupuolta,

ikä, syntymäaikaa tai muutenkaan häneen liittyvää tietoa. Vaikka media onkin onnistunut markkinoimaan henkilötunnusuudistuksen koskevan vain sukupuolineutraaliutta, on hanke oikeasti pyrkinyt tähtäämään turvallisuuteen esimerkiksi sähköisessä asiointissa. Kuitenkin sukupuolineutraalius henkilötunnuksissa olisi suuri edistysaskel myös tuleville sukupuolivähemmistöille, sillä mikäli henkilötunnuksista ei pystyisi päättelemään sukupuolta lainkaan, helpotaisi se sukupuolen juridista korjaamista ja korjaisi nykyisen ongelman, jossa laki ei tunnista muunsukupuolista henkilöä. Trans Ry tuo ilmi myös kansalaisaloitteessaan, että henkilötunnusten käsittelijöihin kohdistuvat seuraukset poistuvat hankkeen toteutuessa.

Henkilötunnusuudistus ei kuitenkaan paranna transihmisten asemaa, sillä ennen muutoksen voimaan tulemistä annetut henkilötunnukset jäisivät voimaan, eli transsukupuolisen henkilön syntymäsuupuolen voisi edelleen päätellä henkilötunnuksesta.

4.3.2 Viharikokset ja vihapuhe

Vihapuhe on kasvava ongelma, kuten myös maalittaminen. Pahimmillaan nämä aiheuttavat epäluottamusta viranomaisia ja oikeusjärjestelmää kohtaan. Monet päättäjät ovat olleet vihapuheen kohteena ja useat henkilöt ovat jopa jättäneet politiikan ja vaikuttamistyön vihapuheen ja sen vaikutusten vuoksi. (Sisäministeriö 2021.)

Valitettavasti vihapuheelta ei voida välttyä Suomessakaan ja sukupuolivähemmistöön kohdistuu viharikoksia vuosittain. Viime vuosina poliisit ovat saaneet koulutusta, jotta viharikokset tunnistettaisiin ja tutkittaisiin paremmin. Viharikokset ovat vakavia rikoksia, ja myös Suomessa niihin tulee puuttua tehokkaasti. Viharikokset voivat pahimmillaan vaikuttaa yhteiskuntaan ja eri väestöryhmien suhteisiin. Viharikollisuus kasvoi räjähdysmäisesti vuonna 2015, mutta tämän jälkeen se on vakiintunut ennen vuotta 2015 vallinneelle tasolle. Vuonna 2020 kirjattiin yhteensä 852 rikosilmoitusta, jotka voitiin määritellä epäilyiksi viharikoksiksi. (Poliisi s.a.)

Poliisiammattikorkeakoulu tarkastelee vuosittain poliisin tietoon tullutta viharikollisuutta Suomessa. Viimeisimmän vuosikatsauksen (2020) mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovat alttiita viharikoksille. Vuonna 2020 ilmoitettuja viharikoksia oli 68 kappaletta, joista sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun liittyviä 22 kappaletta. Näistä viharikoksista 17 olivat laadultaan sanallisia loukkauksia, uhkailua tai muuta häirintää ja viisi oli pahoinpitelyrikoksia. Transihmisiin kohdistuvia henkirikoksia tai niiden yrityksiä ei poliisiammattikorkeakoulun tilastoissa esiinny lainkaan ja suurin määrä sukupuolivähemmistön kohtaamista rikoksista ovat kunnianloukkauksia. Myös pahoinpitelyitä, laittomia uhkauksia sekä seksuaalirikoksia on raportoitu.

Sisäministeriön (2021) mukaan on huomioitava, että suuri osa viharikoksista ei koskaan tule poliisin tietoon. Tehtyjen selvitysten perusteella on todennäköistä, että vain viidesosa viharikoksen kohteeksi joutuneista henkilöistä ilmoittaa siitä poliisille.

Myös oikeusministeriön (2021) julkaisussa on käsitelty seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvaa vihapuhetta. Vaikka viranomaisten toimet viharikoksiin ja vihapuheeseen puuttumiseksi ovat parantuneet, ovat LGBTQIA+-yhteisöön kohdistuvat väkivaltaiset ja vihapuhetta sisältävät teot suuri ongelma maassamme. Väkivallan lisäksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt kohtaavat myös vihapuhetta, ja useimmiten se tapahtuu joko julkisella paikalla ulkona tai sisällä, sosiaalisessa mediassa tai julkisessa kulkuvälineessä.

FRA:n kyselyn mukaan transihmiset ovat kokeneet eniten häirintää ja useat transihmiset ovat kertoneet välttävänsä ilmaisemasta sukupuoltaan lainkaan ulospäin häirinnän tai väkivallan pelon takia. (Oikeusministeriö 2021.)

Monet sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ihmiset ovat myös aktivisteja. Haastatteluissa nousi ilmi ihmisten yleistynyt halu puuttua epäoikeudenmukaisuuteen, mutta myös vähemmistöjen sekä aktivistien hiljentäminen, vihapuhe ja muu epäasiallinen toiminta, joka täyttää rikoksen tunnusmerkistön, aiheuttaa ahdistusta, pelkoa tai muuta haittaa sitä kokevalle. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt kohtaavat vihapuhetta ja epäasiallista kohtelua jatkuvasti ja eri sosiaalisen median kanavat täyttyvät vihapuheesta ja muusta epäasiallisesta materiaalista varsinkin aikoina, jolloin suurista muutoksista tai esimerkiksi

aloitteista puhutaan. Vihapuheen ja epäasiallisen kohtelun lisäksi Suomessa jotkin puolueet ovat ilmaisseet haluttomuutensa edistää uutta translakia. Myös Oikeus Olla -aloitetta käsittelevässä eduskunnan lähetekeskustelussa oli havaittavissa ymmärtämättömyyttä, vähemmistövihaa ja epäkorrektia käytöstä lakialoitetta vastustavien puhujien osalta.

4.3.3 Suomen sateenkaarihistoria

Kirjassa Sateenkaari-Suomi (Mustola & Pakkanen 2007) kerrataan seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden historiaa 1600-luvulta alkaen. Kirjassa kerrotaan LGBTQ+-yhteisön historiasta Suomessa ja aiheesta, josta on 2000-luvulle asti vaiettu, vaikka tämä on tärkeä osa historiaamme.

Suomessa alkoi vuonna 1965 suuri keskustelu seksistä. Lähes kaikissa länsimaissa pohdittiin 1960-luvulla sitä, pitäisikö esimerkiksi homoseksuaalisuus laillistaa. Suomessa laki kielsi samaa sukupuolta olevien välisen seksin täysin. 1960-luvun lopussa myös Suomeen saapui käännettyjä kirjoja, jotka käsittelivät homoseksuaalisuutta myönteisesti. (Mustola & Pakkanen 2007.)

Ilmiöt kuten homoseksuaalisuus, transsukupuolisuus ja transvestisuus eivät olleet vielä 1800-luvulla omia itsenäisiä ilmiöitään, sillä niistä puhuttiin yhtenä ja samana asiana. Tuohon aikaan puhuttiin kaksineuvoisuudesta (psykyisestä ja fyysisestä) tai hermafrodiittisuudesta. *Transsukupuolisuus*-termiä on käyttänyt ensimmäisen kerran lääkäri ja ihmisoikeustaistelija Magnus Hirschfeld vuonna 1923. Tämä saksalainen seksuaalisuuden tutkija julkaisi vuonna 1910 teoksen transvestisuudesta, ja 1923 hän erotti käsitteestä erilleen transsukupuolisuuden. Suomessa puhuttiin pitkään transseksuaalisuudesta ja tämä johtui käännösvirheestä. Englannin kielen sana *transsexual* kääntyi suomen kielessä *transseksuaalisuudeksi*. Kuitenkin kyseessä on sukupuoleen, ei seksuaalisuuteen liittyvä ilmiö, joten nykyisin korrekti termi on transsukupuolisuus. Myös termiä *sukupuolen vaihtaminen* ei ole enää sopivaa käyttää, sillä ihminen ei vaihda sukupuoltaan, hän korjaa sitä vastaamaan omaa kokemustaan ja sukupuoli-identiteettiään. (Mustola & Pakkanen 2007.)

Englannin kielessä sanat *sex* ja *gender* ovat selkeästi eri asioita tarkoittavia, kun taas puolestaan suomen kielessä ei ole vastaavia sanoja.

4.3.4 Suurimmat muutokset viime vuosina

Tämän luvun kuvaus Suomessa tehdyistä merkittävimmistä muutoksista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien osalta perustuu Setan (Suomen sateenkaarihistoria & Avioliittolaki) verkkomateriaaleihin.

Viime vuosikymmeninä on tapahtunut joitakin merkittäviä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä koskettavia lakimuutoksia. Homoseksuaalisuus oli Suomessa laitonta vuodesta 1894 vuoteen 1971 saakka, jolloin sekä naisten että miesten homoseksuaaliset teot olivat lailla kriminalisoitu. Vasta vuonna 1971 tämä kriminalisointi on kumottu ja vuonna 1981 homoseksuaalisuus on poistettu tautiluokituksesta. Vuonna 2000 Tarja Halonen valittiin presidentiksi, ja hän oli ensimmäinen presidentti koko maailmassa, joka oli samanaikaisesti myös LGBTQ-järjestön puheenjohtaja. 2000-luvun alussa myös työsopimussuhteissa kiellettiin syrjintä henkilön seksuaalisen suuntautumisen perusteella ja rekisteröityjä parisuhteita koskeva laki hyväksyttiin.

Niin ikään 2000-luvun ensimmäisinä vuosina translaki hyväksyttiin ja vuotta myöhemmin astui voimaan myös yhdenvertaisuuslaki. Laki rekisteröidystä parisuhteesta tuli voimaan 2002. Vasta vuonna 2004 ensimmäinen avoimesti homoseksuaali henkilö valittiin kansanedustajaksi. Transvestisuus poistettiin sairausluokituksesta 2011. Tasa-arvoista avioliittolakia ajava kansalaisaloite Tahdon2013 keräsi 166 851 allekirjoitusta, mutta itse laki astui voimaan vasta 2017. Lain muutoksen jälkeen rekisteröidyssä parisuhteessa olevat ovat voineet hakea parisuhteen muuttamista avioliitoksi.

Suuri osa muutoksista koskee seksuaalivähemmistöjä sekä heidän perheitään ja oikeuksiaan. Suurimpia muutoksia sukupuolivähemmistöjen kannalta ovat olleet transvestisuuden poistaminen sairausluokituksesta sekä translain voimaan tuleminen. Translaista on poistettu myös vuonna 2017 vaatimus avioerosta. Ennen tasa-arvoisen avioliittolain voimaan astumista translaissa vaadittiin, että avioparin tulee erota, mikäli avioliitossa oleva henkilö korjaa sukupuoltaan. Merkittävä muutos on ollut myös uusi nimilaki, joka on muotoiltu väljästi sukupuolen suhteen.

Vaikka muutoksia parempaan suuntaan on tapahtunut sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen osalta, on Suomessa vielä suuria ongelmia varsinkin sukupuolivähemmistöjen oikeuksissa.

5 NYKYINEN TRANSLAKI JA ASETUS

Kun puhutaan translaista, sillä tarkoitetaan 2003 voimaan tullutta lakia transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta. Asetuksella tarkoitetaan sosiaali- ja terveysministeriön asetusta sukupuolen muuttamiseen tähtäävän tutkimuksen ja hoidon järjestämisestä sekä lääketieteellisestä selvityksestä transseksuaalin sukupuolen vahvistamista varten. Jo lain nimessä on virheellisesti maininta transseksuaalisuudesta, vaikka kyse on transsukupuolisuudesta. Uuden lain nimeksi onkin useiden tahojen osalta ehdotettu lakia sukupuolen vahvistamisesta.

5.1 Voimassa olevan lainsäädännön ongelmat

Mikäli transsukupuolinen henkilö haluaa vahvistaa sukupuolensa toiseksi, johon hänet on väestötietojärjestelmään merkitty, vaatii voimassa oleva laki häntä todistamaan, että hän kokee kuuluvansa pysyvästi toiseen sukupuoleen ja että hänet on steriloitu tai hän on muutoin lisääntymiskyvytön. Lisäksi edellytetään täysi-ikäisyyttä sekä Suomen kansalaisuutta tai asuinpaikkaa Suomessa. Mikäli ihminen on rekisteröidyssä parisuhteessa, on sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä myös kumppanin hyväksyntä. (Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 28.6.2002/563, 1. §.)

Laki määrää siis sukupuolen juridisesta vahvistamisesta, eikä se itsessään puutu lääketieteelliseen transitiioon. Asetuksessa puolestaan säädetään henkilön hoidosta, joka keskitetään Helsingin ja Tampereen yliopistollisiin sairaaloihin. Asetuksessa säädetään hoidon järjestämisestä, tutkimukseen ja hoitoon perehtyneestä moniammatillisesta työryhmästä sekä hoitosuunnitelmasta ja hoidon järjestämisestä. (Sosiaali- ja terveysministeriön asetus 1053/2002.)

Oikeusministeriön julkaisussa (2021) on arvioitu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksien toteutumista Suomessa. Tilannearviossa on tuotu ilmi nykyisen lainsäädännön altistavan sukupuolivähemmistöjä syrjinnälle ja erilaisille oikeuksien loukkaamisille. Erään kyselyn mukaan Suomessa

vain 18 % transsukupuolisista kertoi vahvistaneensa juridisen sukupuolensa, mutta suuri osa transihmisistä ei ole tätä tehnyt. Syyt, joiden takia sukupuolen juridista vahvistamista ei tehdä, ovat yleensä koskeneet joko sen tarpeettomuutta itselle tai lainsäädännön tämänhetkisiä vaatimuksia.

Pääsyssä juridiseen vahvistamiseen on ilmennyt ongelmia hoitosuositusten uudistamisen jälkeen. Prosessi on kyselyiden perusteella liian monitasoinen ja ongelmaksi on koettu myös se, ettei lääkärin päätöksistä ole valitusoikeutta. (Oikeusministeriö 2021.)

5.2 Vertailu muihin maihin

Sukupuolivähemmistöjen oikeuksissa on vielä parannettavaa, vaikka transihmisten oikeuksissa onkin tapahtunut muutoksia parempaan suuntaan. Kansalaisaloitteessaan Trans Ry on koonnut tietoa eri maiden sukupuolivähemmistöjä koskevien lakien tilanteesta ja näiden maiden tilannetta käydään tarkemmin läpi alla.

Ihmisoikeusjärjestö ILGA on tutkinut selvityksessään mm. sitä, kuinka helposti nimen ja sukupuolimerkinnän vaihtaminen onnistuu eri maissa. Artikkelissaan ILGA:n selvityksestä Laakso (2020) tarkastelee säädöksiä, jotka koskevat transsukupuolisia ihmisiä. Yhteensä 13 maata kriminalisoi transsukupuolisuuden kokonaan, mutta 96 maassa sukupuolen juridinen vahvistaminen on mahdollista, ja näistä 25 maata sallii tämän ilman vaatimuksia. Suomi ei kuulu näihin maihin. Eri maissa on mahdollista mm. nimen ja sukupuolimerkinnän muutos, mutta myös esimerkiksi koko sukupuolimerkinnän poistaminen on mahdollista.

Euroopan maista Alankomaat, Malta, Irlanti, Tanska ja Norja sallivat sukupuolen juridisen vahvistamisen ilman erityisiä vaatimuksia perustuen ainoastaan itsemäärittelyoikeuteen. Mainitut valtiot eivät ole asettaneet minkäänlaisia vaatimuksia diagnoosista transsukupuolisuuteen tai sukupuolidysforiaan liittyen, eikä näissä maissa myöskään vaadita Suomen vaatimaa lisääntymiskyvyttömyyttä.

Seuraavissa luvuissa 5.2.1–5.2.4 käydään läpi eri maiden translakeja ja vertaillaan niitä Suomen vastaavaan lainsäädäntöön.

5.2.1 Tanska

Sukupuolen juridiseen vahvistamiseen vaaditaan täysi-ikäisyyttä myös Tanskassa, vaikkakaan muita vaatimuksia ei ole. 2014 säädetyn lain mukaan sukupuolen vahvistamiseksi tarvitsee lähettää ainoastaan hakemus. Tanskassa on käytössä myös rekisteri, johon jää merkintä siitä, että henkilötunnusta on vaihdettu. Sukupuolen juridisen vahvistamisen prosessiin kuuluu myös kuuden kuukauden harkinta-aika, jonka jälkeen muutos astuu voimaan, mikäli henkilö vahvistaa muutoksen harkinta-ajan jälkeen. Tanskassa on tehty 2020 aloite translain muuttamisesta niin että sen harkinta-aika, sekä 18-vuoden ikäraja poistettaisiin. (Trans Ry 2021.) Tanska oli lakimuutoksen johdosta ensimmäinen Euroopan valtio, joka mahdollisti sukupuolen juridisen korjaamisen pelkän ilmoituksen perusteella.

5.2.2 Norja

Ennen translain muutosta myös Norjassa laki vaati Suomen lain tavoin sukupuolen juridista vahvistamista varten sekä diagnoosia, että lisääntymiskyvyttömyyttä, mutta myös hormonihoidoja.

Norjassa ikäraja on hieman alempi kuin Suomessa ja Tanskassa, sillä 16-vuotias voi hakea sukupuolensa vahvistamista. Norjassa laki ei määrittele 16-vuoden iän lisäksi minkäänlaisia ehtoja, joita hakevan henkilön tulisi täyttää. Mikäli 6–15-vuotiaan juridinen sukupuoli halutaan vahvistaa, tulee hakemus tehdä huoltajan kanssa. Hakemukseen riittää vain toisen huoltajan allekirjoitus, jos katsotaan, että sukupuolen vahvistaminen on lapsen edun mukaista. Myös alle 6-vuotiaan lapsen sukupuoli voidaan Norjassa vahvistaa, mutta ainoastaan siinä tilanteessa, kun lapsella on synnynnäisiä poikkeavuuksia sukupuolipiirteissään. (Trans Ry 2021.)

Alle 6-vuotiaan sukupuolen vahvistamista varten vaaditaan lääkärin lausunto, jota varten lapsen huoltaja tekee hakemuksen. Jos lapsi on riittävän kypsä ja kykenevä oman mielipiteensä ilmaisuun koskien sukupuolen vahvistamista, tulee lapsen mielipide ja näkemys kuulla. Norjassa vanhemman vahvistaessa

sukupuolensa juridisesti, määritellään hänet silti äidiksi tai isäksi, eli vanhemmuuden osalta sukupuolta ei voida vahvistaa. (Trans Ry 2021.)

Vuonna 2016 uuden translain astuessa voimaan Norjassa, tuli siitä neljäs Euroopan maista, jossa henkilö voi korjata juridisen sukupuolensa pelkällä ilmoituksella (Seta, 2016b).

5.2.3 Irlanti

Niin ikään Irlannissa on mahdollisuus sukupuolen juridiseen vahvistamiseen pelkällä omalla ilmoituksella. Jotta sukupuoli voidaan vahvistaa, tulee sitä haluavan ainoastaan hakea sitä ja antaa kirjallinen todistus siitä, että haluaa juridisesti vahvistaa sukupuolensa. Myös 16–17-vuotiaille sukupuolen juridinen vahvistaminen on mahdollista, mutta huoltajan tulee hakea sitä alaikäisen puolesta. Jotta huoltaja voi hakea lapsen juridista vahvistamista, tulee siitä saada oikeudelta erillinen päätös ja lupa hakemiseen. Oikeuden päätökseen vaaditaan lääketieteen ammattilaisen todistus sekä lausunto psykiatrilta. Nämä tiedot vaaditaan, jotta voidaan vahvistaa alaikäisen kypsyys ja ymmärrys päättää asiasta. Irlannissa on myös ehdotettu lakimuutosta, jossa 16-vuotiaiden sukupuolen juridinen vahvistaminen olisi jatkossa vain ilmoitusasia. Toistaiseksi lakimuutosta ei ole hyväksytty. (Trans Ry 2021.)

Mainittakoon, että Irlannissa suurta roolia transsukupuolisten ihmisoikeustais-telussa on näytellyt 67-vuotias hammaslääkäri Lydia Foy. Foy kampanjoi ja taisteli aktiivisesti transihmisten oikeuksien puolesta ja hänen 17 vuotta kestänyt kanteensa Irlannin hallitusta kohtaan päättyi uuden lain astuessa voimaan. Foy oli näiden vuosien ajan puolustanut oikeuttaan saada uusi syntymätodistus oikealla sukupuolimerkinnällä, sekä saada laki tunnistamaan hänet sukupuoleensa. Lain astuessa voimaan hän ilmoitti, että Irlannin hallitus näkee ja tunnustaa hänen kuuluvan viimein oikeaan sukupuoleen. Yksi hänen suurista tavoitteistaan oli saada transihmisille lain suoja ja tämä toteutui uuden lain astuessa voimaan. (Duffy, 2014.)

5.2.4 Alankomaat

Alankomaissa ikäraja sukupuolen vahvistamiselle juridisesti on 16-vuotta. Ainoana kriteerinä on toimittaa hakemus, sekä liitteenä sukupuoliasiantuntijan

lausunto. Lausunnon antavat asiantuntijat eivät arvioi sukupuoliristiriitaa koskevia seikkoja tai muitakaan sukupuoleen liittyviä asioita, vaan he selvittävät ainoastaan, etteivät hakemisen perusteet liity psyykkiseen sairauteen. Lausunto tarvitaan alle 18-vuotiailta hakijoilta. (Trans Ry 2021.)

Alankomaiden opetus- ja kulttuuriministerin mukaan maa aikoo poistaa henkilö- ja ajokorteistaan tiedon sukupuolesta. Muutoksen oletetaan tapahtuvan 2024–2025 aikana. On todettu, että tieto sukupuolesta on tarpeeton. EU:n säännöksissä vaaditaan, että matkustusasiakirjassa on näkyvässä henkilön sukupuoli. Opetusministeri Ingrid van Engelshoven totesi vuonna 2020, että Alankomaat ei siltikään ole ainoa maa EU:n jäsenmaista, joka poistaa merkinnän asiakirjoistaan. EU:n jäsenmaista esimerkiksi Saksassa ei ole sukupuoli-merkintää lainkaan. Myös ihmisoikeusjärjestöt, kuten Human Rights Watch on maininnut, että sukupuolen merkintä henkilöllisyystodistuksessa ei muutenkaan ole tarpeellinen. Järjestö mainitsee mm. maiden poistaneen asiakirjoista esimerkiksi mainintoja etnisyydestä ja siviilisäädystä sillä nämä maininnat eivät liity todistuksien käyttöön lainkaan. (Timja 2020.)

5.2.5 Malta

Vertailussa siitä, mikä maa on toteuttanut parhaiten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet parhaiten, Malta on ollut ensimmäisenä useina vuosina. 2015 voimaan tulleen lain mukaan Maltalla on kunnioitettava aina henkilön identiteettiä, johon kuuluu myös sukupuoli-identiteetti. Kenenkään ei siis tarvitse esittää lainkaan todistuksia diagnoosista, toimenpiteistä tai hoidoista saadakseen vahvistettua sukupuolensa juridisesti. Alle 16-vuotiaiden kohdalla huoltaja tekee hakemuksen, mutta oikeus tehdessään päätöstä kuulee lasta ja varmistaa, että sukupuolen vahvistaminen on lapsen edun mukaista ja noudattaa YK:n lapsen oikeuksien sopimusta. Maltalla ei myöskään tarvita avio puolison suostumusta, vaan jokaisella ihmisellä on oikeus määritellä itsensä ja sukupuolensa. (Trans Ry 2021.)

Edellä mainittujen seikkojen lisäksi Maltalla on kielletty sukelinkirurgian tekeminen intersukupuoliselle lapselle, mikäli sillä ei ole lääketieteellistä perustetta. Ihmisoikeusaktivistit Maltalla olivat tehneet töitä levittääkseen tietoa sukupuolen moninaisuudesta. Maltan laki on ihmisten oikeuksista lähtevä ja se

turvaa ihmisille vapauden ja oikeuden tulla tunnustetuksi sukupuolestaan (Seta 2016a.)

Lain mukaan Maltalla sukupuolen korjaaminen juridisesti saa kestää 30 päivää, joka on huomattavasti lyhyempi aika, kuin mitä prosessiin kuluu esimerkiksi Suomessa.

6 OIKEUS OLLA -KANSALAISALOITE

Oikeus Olla -kansalaisaloite on Trans Ry:n maaliskuussa 2021 muodostama kattava aloite siitä, miten Suomen nykyistä translakia tulisi muuttaa. Aloitteeseen on koottu kaikki muutokset, joita lakiin tulisi tehdä, jotta transsukupuolisten ihmisoikeudet toteutuisivat. Aloite sai vaadittavat 50 000 kannatusilmoitusta kasaan kahdessa päivässä ja 60 000 allekirjoituksen raja rikkoutui noin viikkoa myöhemmin. Allekirjoituksia kerättiin toukokuun loppuun saakka ja kannatusilmoitusten määrä oli 68 374 kappaletta tarkistettavaksi lähetettäessä 1.6.2021. Syyskuussa 2021 Digi- ja väestötietovirasto sai tarkistuksensa päätökseen hyväksytysti ja aloite luovutettiin eduskunnalle 24.9.2021 Oikeus Olla työryhmän toimesta. Eduskunnalle aloitteen luovuttivat edustajat Valo Vesikauris ja Panda Eriksson. (Oikeus Olla 2021.)

6.1 Aloitteen ajamat muutokset

Aloitteen tarkoituksen on pyrkiä luomaan translaki, joka kunnioittaa sekä perus- että ihmisoikeuksia. Oikeus Olla -kansalaisaloite keskittyy ainoastaan sukupuolen juridista vahvistamista koskeviin lainkohtiin. Aloite pyrkii siis irrottamaan juridisen ja lääketieteellisen transition toisistaan. Aloitteessa esitettiin viisi muutosta voimassa olevaan lakiin ja asetukseen koskien sukupuolen juridista vahvistamista. Nämä viisi muutosta liittyvät lisääntymiskyvyttömyyden vaatimuksen poistamiseen, lääketieteellisen diagnoosin vaatimuksen poistamiseen, transnuorten oikeuksiin, rekisteröidyssä parisuhteessa olevien transihmisten oikeuksiin, sekä transsukupuolisten yksityiselämän suojaan. (Trans Ry 2021.) Muutokset, joita lakiin halutaan tällä hetkellä tehdä, edistäisivät ihmis-, sekä perusoikeuksia, eivätkä ne vähentäisi muiden nauttimia oikeuksia lainkaan.

6.2 Muutosten perustelut

Seuraavissa luvuissa 6.2.1–6.2.5 käydään läpi aloitteen vaatimat viisi muutosta sekä perustelut näille muutoksille, ja niiden tärkeydelle.

6.2.1 Lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen poistaminen

Perusoikeuksia koskevassa hallituksen esityksessä (1993) mainitaan yksilön oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Tämä pitää sisällään oikeuden sekä henkiseen, että fyysiseen koskemattomuuteen. Koska henkilökohtaisella koskemattomuudella on perusoikeudellinen asema, se asettaa esityksen mukaan suuren kynnyksen siihen puuttumiseen. Kaikkien rajoitusten, joita tähän oikeuteen kohdistetaan, tulee täyttää välttämättömyysvaatimukset sekä niiden tulee perustua lakiin. Yksilön henkilökohtaista koskemattomuutta ei siis saa loukata kuin erittäin painavasta syystä. Lisääntymiskyvyttömyyden vaatiminen ja pakkosterilisaatio rikkoo yksilön oikeutta koskemattomuuteen.

Edelleen hallituksen esityksessä mainitaan kidutuksen kieltö, joka on säännös myös erilaisissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, joita Suomen tulee noudattaa.

Perustuslain 2 luvussa (1999) on säädetty myös yhdenvertaisuudesta. Kaikki ovat lain mukaan yhdenvertaisia lain edessä eikä ketään saa asettaa eri asemaan esim. sukupuolen, sairauden, alkuperän tai suuntautumisen perusteella. Valitettavasti tällä hetkellä transihmiset asetetaan huonoon asemaan syrjivän translain vuoksi. Aloitteessa mainitaan myös, että translaki nykyisellään on rikkonut sukupuolivähemmistöjen ihmis- ja perusoikeuksia sen säätämisestä saakka. Myös YK:n asiantuntijat ovat kehottaneet, että lääketieteellisiä toimenpiteitä sukupuolen juridista vahvistamista varten ei tulisi koskaan käyttää. Suomi on ainoa Pohjoismaa, joka vaatii lisääntymiskyvyttömyyttä henkilöiltä, jotka haluavat vahvistaa sukupuolensa juridisesti.

6.2.2 Lääketieteellisen diagnoosin vaatimisen poistaminen

Nykyinen lainsäädäntö vaatii henkilöltä lääketieteellistä diagnoosia transsukupuolisuudesta, mikäli hän haluaa vahvistaa sukupuolensa juridisesti. Lääketie-

teellisellä diagnoosilla tarkoitetaan selvitystä siitä, että henkilö kokee kuuluvansa vastakkaiseen sukupuoleen pysyvästi ja että hän elää tämän sukupuolen mukaisessa sukupuoliroolissa. (Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 28.6.2002/563.) Monet ihmiset, jotka ovat käyneet läpi nykyisen lääketieteelliseen diagnoosiin tähtäävän prosessin, ovat kritisoineet sitä, sillä saadakseensa lääketieteellisen diagnoosin, oletetaan heidän käyttäytyvän sukupuolelleen stereotyyppisesti. (Amnesty s.a.)

Lääketieteellinen prosessi kuuluu julkisen terveydenhuollon piiriin ja saadakseensa hoitoa sukupuoliristiriitaan, tulee saada lähete joko Helsinkiin tai Tampereelle sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliklinikalle. Lähete voidaan hakea miltä tahansa lääkäriltä ja sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen mukaisesti lääkärin on kirjoitettava lähete. Suomessa läheskään kaikki lääkärit eivät tunneta tätä käytäntöä ja monesti potilas ohjataan transpoliklinikan sijaan psykiatriselle poliklinikalle. Trasek Ry:n (s.a.) mukaan joissain sairaanhoitopiireissä saattaa olla käytössä tapa, jossa henkilö joutuu ennakkotutkimuksiin ennen kuin lähete virallisesti lähetetään eteenpäin, vaikka lähete tulisi saada suoraan Helsingin tai Tampereen poliklinikalle.

Jotta henkilön on mahdollista saada diagnoosi transsukupuolisuudesta, on sillä joitakin kriteerejä. Esimerkiksi henkilön transsukupuolisen identiteetin tulee olla ollut voimassa vähintään kaksi vuotta, eikä transsukupuolisuus saa olla mielenterveyden häiriön oire. Vaikka diagnosointivaiheen tulisi kestää kuusi kuukautta, on diagnoosin saaminen kestänyt joillakin jopa vuoden. Henkilöä voidaan myös pyytää tulemaan uudelleen myöhemmin ja diagnoosi voidaan evätä mikäli tutkiva yksikkö kokee, ettei kyseinen henkilö ole miettinyt asiaa tarpeeksi. Kun diagnoosi on saatu, on sen saaneella mahdollisuus muuttaa nimensä, aloittaa hormonihoitoja, saada ääniterapiaa tai esim. karvoituksen poistoa. (Trasek s.a.)

Mikäli halutaan vahvistaa sukupuoli juridisesti, tulee saada myös toisen psykiatrin lausunto, jonka saamisessa kestää noin vuosi. Olemassa ei ole selkeästi ohjetta siitä, mikä tämän vaiheen tarkoitus oikeastaan on ja sukupuoliristiriitaa kokevalle henkilölle väärä sukupuolimerkintä erilaisissa papereissa ja henkilötunnuksessa vaikeuttaa elämää. (Trasek s.a.)

Tämä prosessi on ollut monelle sen läpikäyneelle henkilölle vaikea ja raskas, sekä pahimmillaan kestänyt liian pitkään. Maat, joissa sukupuolen juridinen vahvistaminen onnistuu ilman lääketieteellistä diagnoosia ovat huomauttaneet Suomea siitä, että diagnoosin vaatimukselle ei ole perusteita. (Trasek s.a.)

6.2.3 Sukupuolen juridinen vahvistaminen 15 vuotta täyttäneille

Tällä hetkellä voimassa oleva translaki sulkee automaattisesti sukupuolen korjausprosessista ulkopuolelle kaikki alaikäiset henkilöt. Nykyisellään laki ei siis turvaa sukupuolivähemmistöön kuuluvien lasten ja nuorten oikeuksia. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen säännökset koskevat myös sukupuolivähemmistöön kuuluvia lapsi ja nuoria ja Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien komitea onkin tarkentanut syrjinnän kiellon ulottuvan myös lapsen/nuoren sukupuoli-identiteettiin. (Trans Ry 2021.)

YK:n lapsen oikeuksien komitean (2016) 20. yleiskommentissa mainitaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat lapset ja komitea painottaakin kaikkien nuorten oikeutta koskemattomuuteen, sukupuoli-identiteetin ja itseenäisyyden kunnioittamiseen. Mainittakoon, että YK:n komitea tuomitsee myös kaikki eheyty- ja vastaavat hoidot, joiden tarkoituksena on pyrkiä muuttamaan lapsen/nuoren seksuaalista suuntautumista tai pakottaa intersukupuolinen nuori kirurgisiin toimenpiteisiin. Komitea kehottaa myös kaikkia valtioita ryhtymään tarvittaviin toimenpiteisiin sen takaamiseksi, että kaikki mainittuihin vähemmistöryhmien lapset suojataan kaikilta syrjinnän, väkivallan ja kiusaamisen muodoilta. Komitea kehottaa myös lisäämään tietoisuutta sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä turvallisemman ilmapiirin saavuttamiseksi.

Riippuen määritelmästä ja käytetystä arviosta, Suomessa on n 1200–93 000 intersukupuolista ihmistä ja intersukupuolisia lapsia syntyy vuosittain n. 10–850. Intersukupuolisuudella tarkoitetaan monenlaisia luonnollisia variaatioita, joissa sukupuolitetut piirteet (sukupuolielimet, hormonitoiminta, kromosomit) eivät ole yksiselitteisesti nais- eikä miestyypillisiä. Syntymän jälkeen intersukupuolisuudelle lapsille saatetaan suorittaa ulkonäköä muuttavia toimenpiteitä, joka voi vaikuttaa häneen ristiriitaisesti kasvun ja kehityksen aikana. Lapsen sukupuolta ei voida tietää ennen kuin lapsi kertoo itse mitä sukupuolta hän on.

(Seta s.a.)

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta kiinnitti jo vuonna 2016 huomiota siihen seikkaan, että lapsi ei Suomessa pysty vaikuttamaan sukupuolensa määrittämiseen. Neuvottelukunnan mielestä intersukupuolisille lapsille tehdyt toimenpiteet ovat haitallisia. (Trans Ry 2021.)

6.2.4 Rekisteröidyssä parisuhteessa olevat transihmiset

Mikäli henkilö haluaa vahvistaa sukupuolensa juridisesti ja hän on rekisteröidyssä parisuhteessa, tulee hänen kumppaninsa ilmoittaa suostumuksestaan siihen, että parisuhde muutetaan avioliitoksi. Tällä hetkellä siis sukupuolen juridisen vahvistamisen estäminen on mahdollista puolison toimesta.

Kansalaisaloitteessa vaaditaan tämän estämisoikeuden poistamista, jotta sukupuolen juridinen vahvistaminen ei olisi riippuvainen puolison suostumuksesta.

6.2.5 Transsukupuolisten yksityiselämän suoja

Perustuslaki takaa jokaiselle yksityiselämän suojan. Tämä tarkoittaa, että jokaisen yksityinen elämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Myös kirjesalaisuus on loukkaamaton. (Perustuslaki 2. 10. §.)

Vuonna 2009 Suomessa tuli voimaan laki väestötietojärjestelmästä, joka määritteli rekisterin, johon tallennetaan tieto sukupuolimerkintänsä muuttaneista transihmisistä. Tämä tieto tallennetaan pysyvästi. Jotta yksityiselämän suoja perusoikeutena vahvistuisi transsukupuolisten kohdalla, tulisi tällaisesta rekisteristä luopua. Rekisteriä ei siis enää pidettäisi henkilöistä, jotka kuuluvat sukupuolivähemmistöön, ja asiakirjat koskien lisääntymiskyvyttömyyttä ja muut juridiseen sukupuolenkorjaukseen liittyvät asiakirjat tulisi hävittää viiden vuoden kuluttua. (Trans Ry 2021.)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on linjannut, että henkilön sukupuoli-identiteetti on osa henkilökohtaista identiteettiä ja näin ollen kuuluu yksityiselämän suojan piiriin. Rekisteri, jota tällä hetkellä pidetään sukupuolensa korjanneista

henkilöistä, on paitsi yksityiselämän suojan loukkaamista, mutta se voi aiheuttaa myös ihmisten tietojen väärinkäyttöä ja näin lisätä syrjintää tai muuta epäasiallista kohtelua transihmisiä kohtaan.

6.3 Suomen saamat huomautukset

Suomi on saanut transihmisten oikeuksia loukkaavasta laista huomautuksia useilta eri tahoilta, kuten ihmisoikeussopimuksia valvovalta komiteoilta, muilta mailta, ihmisoikeusjärjestöiltä, unohtamatta itse vähemmistöjä ja aktivisteja.

Kansainväliset tahot ovat erityisesti huomauttaneet Suomea liittyen lasten ja nuorten asemaan sekä vaatimuksiin lääketieteellisestä diagnoosista ja lisääntymiskyvyttömyydestä. Jo vuonna 2012 Suomea on kehoitettu Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutetun toimesta poistamaan vaatimukset lisääntymiskyvyttömyydestä ja naimattomuudesta koskien transsukupuolisia ihmisiä. Tämän lisäksi valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta on antanut jo vuonna 2013 kehotuksen muuttaa translakia. Koska Suomen tulee noudattaa Euroopan ihmisoikeussopimusta, sterilisaation vaatimus on neuvottelukunnan mielestä kyseenalainen, sillä ihmisoikeussopimuksen että perustuslain tulisi turvata henkilön koskemattomuus. Saman kaltaisia lausuntoja ja kannanottoja koskien sterilisaation vaatimusta ovat antaneet tasa-arvovaltuutettu, sekä kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen toimeenpanoa valvova asiantuntijakomitea. (Trans Ry 2021.)

7 AKTIVISMI

Aktivismilla on ollut suuri rooli siinä, että lakeja ympäri maailman on muutettu. Myös ihmisoikeusjärjestöt ovat tehneet vuosikymmeniä töitä ihmisoikeuksien toteutumisen eteen kaikkialla maailmassa. Nykyisin sosiaalisen median kautta aktivismi on helpottunut, sillä jokainen tavallinen ihminen voi olla aktivisti omalla alustallaan. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksista puhuttaessa on aktivismilla ollut aina erityisen suuri merkitys, lähtien Stonewall-mellakoista aina tänäkin päivänä järjestettäviin Pride-marsseihin. Vuonna 1969 Stonewall-mellakoista alkoi liike, joka puolustaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia. Mellakoita pidetään merkityksellisinä, sillä niissä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt nousivat heitä syrjivää järjestelmää vastaan.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen osalta tärkeitä järjestöjä ovat Amnesty, Seta, Trans Ry, Trasek Ry, sekä monet muut järjestöt, joiden päämääränä on turvata ihmisoikeudet kaikille nyt sekä tulevaisuudessa.

Viime vuosina aktivismi on noussut sosiaalisen median ansiosta yhä suuremmaksi ilmiöksi ja tiedon ollessa saatavilla helposti, on jokaisen helppo perehtyä ihmisoikeuksiin Suomessa ja maailmalla. Keinoja vaikuttaa on useita, Suomessa esimerkiksi vaaleissa äänestäminen on yksi tehokkaimmista keinoista vaikuttaa oman elinympäristön ja omien läheisten elämään. Myös vihapuheeseen ja muuhun toimintaan, jota tehdään vähemmistöjen kustannuksella tai heitä vastaan, on syytä puuttua esimerkiksi ilmiantamalla sosiaalisessa mediassa päivityksiä, joissa on kyse em. toiminnasta. Myös kaikki viharikokset tulee ilmoittaa poliisille.

8 TUTKIMUSTULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tällä hetkellä Suomessa suurimmat perus- ja ihmisoikeusloukkaukset transihmisiä kohtaan koskevat itsemääräämisoikeutta, yksityisyyden suojaa sekä tasavertaisuutta. Nykyisellä translailla ihmisoikeudet sukupuolivähemmistöjen kohdalla eivät voi toteutua ja siksi olisikin erityisen tärkeää, että lakia muutettaisiin pikimmiten. Pääministeri Sanna Marinin (sd) hallitus onkin sitoutunut muuttamaan lakia, mutta muutoksia on tapahtunut hitaasti ja esitetyt translain muutokset eivät ole tähän mennessä olleet yhtenäisiä esimerkiksi kansalaisaloitteen ja järjestöjen vaatimien muutosten kanssa.

Opinnäytetyötä tehdessä tutustuin entistä tarkemmin nykyiseen translakiin ja asetukseen, ihmisoikeusjärjestöjen toimintaan, Oikeus Olla -kansalaisaloitteeseen, sekä muuhun sukupuolivähemmistöjä koskevaan kirjallisuuteen, tutkimuksiin ja materiaaleihin.

Tutkimustani tehdessä kiinnitin erityisesti huomiota siihen, kuinka pitkään uutta translakia on Suomelta vaadittu monien eri tahojen toimesta. Koska translain muutos on tällä hetkellä lähempänä kuin koskaan, mielestäni on erittäin tärkeää tuoda edelleen ilmi niitä ongelmia, joita nykyisessä laissa on. Lain

ongelmien lisäksi tulee kiinnittää huomiota siihen, miten nykyinen laki vaikeuttaa transsukupuolisten elämää ja loukkaa heidän perus- ja ihmisoikeuksiaan. On tärkeää ymmärtää, että translain muutoksella taataan sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksien toteutuminen, mutta lain muutos ei heikennä minkään muun ryhmän oikeuksia tai vapauksia.

Vaikka kansalaisaloite on kerännyt jonkin verran kritiikkiä, jota on luettavissa sosiaalisesta mediasta ja vaikka Suomessakin toimii järjestöjä, joiden päämääränä on ainoastaan toimia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä vastaan, on suuri osa suomalaisista sitä mieltä, että lain muuttaminen on tärkeää.

Haastattelut, joita opinnäytetyötä varten suoritettiin, antoivat uusia näkökulmia itselleni, sekä auttoivat edelleen ymmärtämään nykyistä tilannetta sekä muutosten tärkeyttä.

Sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat ihmiset ja aktivistit ovat saaneet osakseen hiljentämisyriksiä ja vihapuhetta. Suomessa viharikoksia raportoidaan vähän, sillä viranomaisilla ei ole välttämättä keinoja tai osaamista käsitellä niitä. Vaikkakin viime vuosina reagointi viharikoksiin ja vihapuheeseen on parantunut, on tällä osa-alueella vielä hurjasti kehitettävää.

On tärkeää ymmärtää intersektionaalisuus myös puhuttaessa vähemmistöryhmistä. Sukupuolivähemmistöön kuuluvia henkilöitä ei voida asettaa samaan lokeroon, sillä puhutaan väestöryhmästä, jonka sisällä on paljon erilaisia ihmisiä. Intersektionaalisuus tarkoittaa sitä, että ihmisissä on monenlaisia eroavaisuuksia ja ominaisuuksia, jotka vaikuttavat henkilön asemaan yhteiskunnassa. Vaikka opinnäytetyö keskittyykin sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksiin, ei pidä unohtaa sitä, että sukupuolen lisäksi monet muut asiat vaikuttavat sukupuolivähemmistöön kuuluvien yksilöiden asemaan yleisesti.

Jotta syrjintään ja epäoikeudenmukaisuuksiin voitaisiin puuttua tarpeeksi, tulee ymmärtää syrjinnän syyt ja niiden monet lähtökohdat. Ihminen voi siis joutua syrjityksi monesta eri syystä, jolloin syrjintää ja muuta epäasiallista kohtelua tulee tarkastella intersektionaalisesti, eli monet erot tulee tunnistaa niin yhdessä, kuin erikseen.

Trans Ry on Oikeus Olla -kansalaisaloitteessaan konkretisoinut toivotun muutoksen ja syyt, miksi laki tulisi uudistaa. Kannatusilmoitukset tähän aloitteeseen kerättiin ennätysvauhtia ja jo tämä kertoo muutoksen tarpeellisuudesta ja kiireellisyydestä. Suorittamissani haastatteluissa yhtenä aiheena pohdimme, miksi translakia ei ole muutettu jo aiemmin. Sitä on toki yritetty muuttaa jo vuosia sitten, vaikkakaan muutokset eivät ole tulleet voimaan.

Haastattelujen perusteella sain kuvan siitä, että juuri nyt oli oikea aika aloitteelle ja sen läpi menemiselle. Lakia olisi voitu muuttaa jo aiemmin, mutta siinä ei olla onnistuttu, eivätkö muutokset ole saaneet samanlaista kannatusta kuin nyt läpimennyt Oikeus Olla -aloite. Selkeästi ihmiset ovat valmiimpia muutokselle, siitä kertoo jo mainittu kannatusilmoitusten määrä ja niiden saannin nopeus, mutta Oikeus Olla -työryhmä teki myös erittäin informatiivisen kampanjan aloitteen ympärille. Esimerkiksi @oikeusolla -instagram-tili on niin visuaalisesti, kuin sisällöltäänkin hyvin toteutettu. Virallisella instagram-tilillä on mm. vastattu ihmisten yleisimpiin kysymyksiin koskien translakia, ilmoitettu aloitteen etenemisestä, minkä lisäksi kansalaisaloitteen tilillä on nähtävissä monia julkisuudestakin tunnettuja henkilöitä, jotka ovat antaneet tukensa aloitteelle. Nämä julkisuuden henkilöt ovat kertoneet miksi kannattavat aloitetta ja kannustaneet muitakin allekirjoittamaan aloitteen. Näitä henkilöitä ovat mm. Jani Toivola, Maija Vilkkumaa, Saara Aalto, Samuli Putro, Pekka Pouta ja Pa-leface. Luulen, että suuri vaikutus aloitteen menestymiselle on ollut ihmisoikeuksia rikkovan lain muuttamisen tavoittelun lisäksi kampanjointi, joka on toteutettu informatiivisesti ja helposti ymmärrettävästi.

9 POHDINTA

Opinnäytetyön tekeminen sai minut kirjoittajana pohtimaan syvemmin itse tekemääni aktivismia ja sen syitä. Koska lähipiirissäni on ihmisiä, joita tämän tutkimuksen aihe koskettaa henkilökohtaisesti, koen, että pitämällä näitä asioita esillä esimerkiksi tämän opinnäytetyön muodossa, voin auttaa myös itselleni rakkaita ihmisiä.

Tutkimuksen tulokset ovat mielestäni selkeitä, mutta Suomessa on mahdollisuus päivittää laki ajan tasalle niin ettei se riko vähemmistöryhmien ihmiso-

keuksia, perusoikeuksia, eikä aiheuta osaltaan lisää syrjintää tai muuta epä-asiallista kohtelua yhteiskunnassamme. Syrjinnän torjumiseksi ei toki riitä pelkästään uusi laki, mutta uuden lain myötä on mahdollista nähdä muutoksia myös ihmisten asenteissa ja siinä, miten yhteiskuntana kohtelemme vähemmistöjä.

Jotta tarvittavia muutoksia yhteiskunnassamme tapahtuu, edellyttää se jatkuvaa ihmisoikeustyötä sekä syrjinnän vastaista työtä. Tätä työtä ovat tehneet ja tekevät edelleen monet järjestöt ja erilaiset toimielimet. Yksittäisen ihmisen panosta ei pidä myöskään aliarvioida ja jokainen voikin tehdä aktiivisesti töitä esimerkiksi omassa lähipiirissään vähemmistöjen oikeuksien eteen.

Tämän tutkimuksen jatkoksi olisi mahdollista tehdä tutkimus uuden translain vaikutuksista sen jälkeen, kun translakia on asianmukaisesti muutettu. Koronaviruspandemia vaikeutti tämän tutkimuksen tekemistä, sillä haastattelut toteutettiin etänä ja alkuperäisenä suunnitelmana olikin tavata vielä useampia aktivisteja, ihmisoikeustyöntekijöitä, asiantuntijoita, sekä tavallisia ihmisiä, jolloin tutkimukseen olisi saatu vielä laajempi otanta.

Suomen tulisi päivittää translaki tähän päivään, kuten monet Euroopan maat ovat jo tehneet, sillä meillä jokaisella on oikeus tulla kohdelluksi ihmisoikeuksia kunnioittavasti riippumatta sukupuolesta, seksuaalisuudesta, etnisyydestä tai ihonväristä. Ihmisoikeuksien toteutuminen alkaa siitä, että maassamme kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ihmisoikeuksien toteutumisen ei koskaan tulisi olla mielipidekysymys, vaan itsestäänselvyys.

LÄHTEET

Amnesty. s.a. Transihmisten oikeudet. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.amnesty.fi/mita-amnesty-tekee/transihmisten-oikeudet/> [viitattu 5.1.2022].

Duffy, N. 2014. Trans woman finally settles 17-year lawsuit against Irish government. *PinkNews*. 28.10.2014. Verkkoartikkeli. Saatavissa: <https://www.pinknews.co.uk/2014/10/28/trans-woman-finally-settles-17-year-lawsuit-against-with-irish-government/> [viitattu 8.1.2022]

Hallituksen esitys HE 309/1993.

Kananen, J & Makkonen, T (toim.) 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kirsi, K. 2021. Suomen ensimmäinen transnaiseen kohdistunut henkirikos kärajillä. *Yle*. 12.3.2021. Verkkolehti. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-11833942> [viitattu 6.1.2022].

Laakso, T. 2020. Raportti: Ainakin 13 maata kriminalisoi yhä transsukupuolisuuden. *Maailma.net*. 1.10.2020. Verkkolehti. Saatavissa: <https://www.maailma.net/uutiset/raportti-ainakin-13-maata-kriminalisoi-yha-transsukupuolisuuden-tama-on-vaikeaa-aikaa> [viitattu 7.1.2022].

Ulkoministeriö. 2021. Suomen kansainvälinen ihmisoikeuspolitiikka. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://um.fi/suomen-kansainvalinen-ihmisoikeuspolitiikka> [viitattu 5.1.2022].

Oikeusministeriö. Pihlajamaa, M (toim.). 2021. Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea. Tilanearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 2021. Oikeusministeriön julkaisuja 2021:26. Helsinki: Oikeusministeriö.

Rastas, M. 1992. Oikeus oman identiteetin mukaiseen elämään – Tutkimus transseksuaalien elämästä ja asemasta Suomessa. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 55. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 28.6.2002/563

Peltonen, J. 2021. ”Kuvaile minulle miten masturboit?” – transnuorten asema hoitojärjestelmässä on synkkä. *Kehraaja*. 19.3.2021. Verkkolehti. Saatavissa: <https://kehraja.com/kuvaile-minulle-miten-masturboit-julkikuvan-takaa-paljas-tuu-transpolien-nuorten-synkka-tilanne/> [viitattu 1.1.2022].

Perustuslaki 11.6.1999/731.

Pihlajamaa, M. 2021. Asiantuntija. Haastattelu 21.12.2021. Amnesty.

Poliisiammattikorkeakoulu, Rauta, J. (toim.). 2021. Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2020. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021110253250> [viitattu 8.1.2022]

Ristkari, M., Suni, N. & Tyni, V. 2018. Sukupuolena ihminen. Helsinki: Tammi.

Seta. 2016a. Maltalle yksimielisesti maailman paras translaki – myös Suomeen vaaditaan lakiuudistusta. Uutinen. 2.4.2015. Saatavissa: <https://seta.fi/2015/04/02/maltalle-yksimielisesti-maailman-paras-translaki-myos-suomeen-vaaditaan-lakiuudistusta/> [viitattu 7.1.2022]

Seta, 2016b. Norjaan itsemääräämisoikeuteen perustuva lainsäädäntö. Uutinen. 7.6.2016. Saatavissa: <https://seta.fi/2016/06/07/norjaan-itsemaaraamisoikeuteen-perustuva-translainsaadanto/> [viitattu 7.1.2022]

Seta. s.a. Avioliittolaki. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://seta.fi/ihmisoikeudet/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/avioliittolaki/> [viitattu 6.1.2022]

Seta. s.a. Suomen sateenkaarihistoria. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://seta.fi/ihmisoikeudet/sateenkaarihistoria-suomessa/> [viitattu 6.1.2022]

Seta. s.a. Sukupuolen moninaisuus - Transsukupuolisuus. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/transsukupuolisuus/> [viitattu 25.12.2021]

Mustola, K. & Pakkanen, J. 2007. Sateenkaari-Suomi. Helsinki: Like.

Oikeus Olla. 2021. Julkaisut 6.4.2021 – 12.11.2021. Instagram. Saatavissa: <https://www.instagram.com/oikeusolla/> [viitattu 30.12.2021]

Trans Ry. 2021. Oikeus Olla -kansalaisaloite. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://transry.fi/oikeus-olla-kansalaisaloite/> [viitattu 30.12.2021]

Sisäministeriö. 2021. Poliisiasiat. Viharikollisuus. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://intermin.fi/poliisiasiat/viharikollisuus> [viitattu 8.1.2022]

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus sukupuolen muuttamiseen tähtäävän tutkimuksen ja hoidon järjestämisestä sekä lääketieteellisestä selvityksestä transseksuaalin sukupuolen vahvistamista varten 1053/2002.

Timja. 2020. Alankomaissa henkilökorteista poistuu pian tieto sukupuolesta. *Kehraaja*. 11.7.2020. Verkkolehti. Saatavissa: <https://kehraaja.com/alankomaissa-henkilokorteista-poistuu-pian-tieto-sukupuolesta/> [viitattu 7.1.2022]

Trasek Ry. s.a. Perustietoa. Sukupuolenkorjaus. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://trasek.fi/perustietoa/sukupuolenkorjaus/> [viitattu 7.1.2022]

Viljanmaa, S. 2021. Aktivistit. Haastattelu 14.12.2021. Trasek Ry.

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 20. 2016. CRC/C/GC/20

HAASTATTELUKYSYMYKSET

Yleisesti ihmisoikeuksista:

- Mitä ihmisoikeudet tarkoittavat?
- Millaiset ihmisoikeudet suomalaisilla on tällä hetkellä?
- Millaisia erityisiä huomioita (positiivisia tai negatiivisia) nostaisit esiin ihmisoikeuksien tilanteesta Suomessa?
- Ovatko ihmisoikeudet yleisesti muuttuneet Suomessa viime vuosikymmeninä?
 - o Jos kyllä, miten? (suurimmat muutokset)

Transsukupuolisuudesta ja transsukupuolisten ihmisoikeuksista:

- Kuinka paljon Suomessa on transsukupuolisia/muunsukupuolisia ihmisiä?
- Millaisia haasteita transsukupuolisten elämässä yleisesti on (mihin suurimmat ongelmat liittyvät)?
- Millaiset ihmisoikeudet transsukupuolisilla ihmisillä on Suomessa tällä hetkellä?
- Mitkä transsukupuolisten ihmisten ihmisoikeuksista eivät toteudu nykyisellä lailla?
- Miten lain mahdolliset muutokset voisivat parantaa transsukupuolisten asemaa tai yleisiä asenteita heitä kohtaan yhteiskunnassamme?
- Millaisia konkreettisia muutoksia yksittäisen transsukupuolisen ihmisen elämässä voisi uuden lain ansiosta tapahtua?

Aktivismista:

- Mikä/mitkä asiat ovat johtaneet Oikeus Olla -lakialoitteeseen ja sen saamaan huomioon/suosioon?
- Millaista aktivismia järjestöt ja yksittäiset ihmiset ovat tehneet lakimuutosten aikaansaamiseksi?
- Kuinka suuri vaikutus aktivismilla on tämän kaltaisiin asioihin?

Kritiikistä:

- Millaista kritiikkiä lakialoite on saanut ja mistä ryhmistä kritiikkiä on tullut?
- Kuinka paljon kritiikki vaikuttaa työhön kansalaisaloitteen parissa?
- Onko kansalaisaloitteen ajama muutos kritiikille altis?
- Onko ihmisoikeusasioissa yleisesti sijaa kritiikille?